

Dødsproblemet

Om problembøger for børn, der er for lidt liv i

Publ. i Information 03.07.1987.

Hans Henrik Roholm: Kattemordet. Ill.: Ida Gantriis. 32 s. Kr. 98,00, Malling.

Marit Kaldhol: Farvel, Rune. Ill.: Wenche Øyen. Overs.: Dagmar Holdensen. 32 s. Kr. 98,00, Gyldendal

Der er snart ikke det problem, det emne, den følelse, der ikke har fået plottet nogle bøger på sig. Problembøger for småbørn har været et af de store hits i den sidste snes år. Gennembruddet for den type bøger var nødvendigt i sin tid. Tiltrængte bøger om tabubelagte områder af livet og døden, samfundet og privatlivet, tiltrængte brud på glansbillederne af den barnlige idyl. Men siden...

Det har udviklet sig til en formelig problemindustri efter devisen ét stk. problem eller ét stk. følelse pr. bog. Nogle af dem er gode, solide bøger med ordentlige historier og billeder. Hovedtendensen har været udvandet problempjask, pænt og ordentligt, åh så »rigtige« forklaringer på al livsens og dødsens viderværdighed. Pædagogiserende virkelighedsfremstillinger og funktionalistiske forklaringer. Forudsigelige.

Problembøger har det med at bruge en historie, en fiktion som kulisse. En tynd én for det meste, glasur om de bedrevindende forklaringer. Det er én af de ting, der gør flertallet af de bøger uspiselige. Ikke at de fortæller historier, men at de ikke tager deres historier alvorligt, ikke fortæller dem ordentligt.

Bøgerne behandler ofte stof, der brænder på for både folk og børn (selv om de tror, at folkene altid skal vide bedre end børnene). Og der ligger fabelagtige historier på spring i det stof. Fabler af den slags, både børn og folk tørster efter. Men se om det kommer frem. De er så forsigtige – og så kan det nærmest være lige meget, især hvis den sproglige form samtidig er fersk og pæn.

Man kunne ønske sig fortætning og satsning, kvalitet og koncentration fremfor kvantitet og moduldesign. Spræl, vovemod, udtryksmæssig kraft fremfor forsigtigpeteri. Det kunne ellers let ende med, at en glørværdig skandinavisk tradition kørte sig selv i trævler.

De to bøger, der skal omtales i det følgende, hører til i den bedre ende af problemklubben. De lider i vekslende grad af problemsyge, men de har også ansatser til noget andet. De er ret forskellige, men har begge døden på programmet.

Døden er et af de store temaer blandt problemerne. Der kunne laves et helt lille dødsbibliotek for børn. Det siges, at døden er et tabuemne. Det er nu så meget sagt. Den er nærmere blevet gængs konversationsemne og således snakket mere end halvt ihjel – så kan vi glemme den så længe, døden. Forresten er der et stort udvalg af dødsterapier og opskrifter på den slags i diverse bøger for børn og folk. (Hvad det så hjælper, når han banker én på skulderen med sin istaphånd. Ham selv

altså. Selve døden, mener jeg. Men det er vist en anden historie.)

Kattemordet er tilsyneladende én af de mere fredsommelige af slagsen – trods titlen. Den handler om et kæledyrs død, en gammel udlevet kat – men elsket af pigen Sarah, broderen Simon og faderen Peter. De har vist ingen mor i den familie (et gemt problem? Skilsmisse måske?) Men dyrlægen er kvinde. Hun står moragtigt på nogle af billederne. Og mordagtigt. Faderen er vist lun på hende. Måske er det derfor han lader hende dræbe katten til sidst. Sølle skrog? Han ser lallet ud på billederne. Men jeg foregriber. Og det er slet ikke det, bogen handler om. I disse bøger holder vi os til sagen, én sag ad gangen. (Ved nærmere eftersyn ser jeg, at de har en mor. Hun er bare ikke rigtig med, men på en af siderne sidder der én ved bordet, der ligner en mor. Hvad er der så med hende dyrlægen? Hun ser godt nok mere kæresteagtig ud end moragtig. Men den historie er heller ikke med. Kedeligt nok.)

Katten er gammel og skal dø. Problemet er, om den skal dø selv, en »naturlig« død og blive mere og mere syg og lide og have det ondt (og blive til besvær) – eller den skal have sprøjten. Det ender efter flere mellemspill med sprøjten.

Pigen er med til det (broderen tør ikke). Sarah er fornuftigvis blevet overtalt af dyrlæge og fader, og synes så også selv, at katten har bedre af at dø pr. sprøjte.

Det hele går pænt og fornuftigt til, der snakkes og sørges og dræbes og sørges, begravnes og snakkes om døden og sørges. Så er bogen ved at slutte. Man tror den hellige grav velforvaret, tror at katten er sendt i ro, renlighed og orden til Astrid Lindgrens dødsrige, Nangijala, som trøst for pigen og alle kendere af *Brdr. Løve-*

hjerter – dødstrøstens grundbog for begyndere. Men ligesom bogen slutter, springer den i målet.

Pigen eksploderer, og bogen gør det mellem hænderne på én. Nu er det gået pænt og ordentligt og snakkende forudsigeligt til hele bogen igennem. Man troede det var en uskadelig bog som alle de andre. Og man har tænkt, at den titel, *Kattemordet*, blot var det sædvanlige smarte blikfang, der skulle til for at få ungerne til at bide på krogen og tro, det var en krimi. Og så ligesom man har smidt jord på, så får man en eksplosion.

Pigen går agurk. Skælder ud. Sparker til blomster, græder: »*Kattemordere*«, skriger hun og løber. Lige ud af bogen (og ind i livet?). Og så er den historie slut. Dér sidder man så.

Nu kan man sagtens udlægge den slutning som del i den gængse pædagogiserende retning, der præger bogen i øvrigt. Her blot i en lidt moderniseret terapeutisk aftapning, der handler om at lade fortrængt følelse bryde frem – vredesudbrud som vigtigt led i »sorgarbejde« (hvad er ikke »arbejde« efterhånden). Desuden har slutningen i den udlægning den pædagogiske tilgift, at den kan fremprovokere et par »gode snakker« mellem den voksne og barnet, som læser bogen – altså at man får gang i læsarbejdet og samværsarbejdet, sine egne erfaringer og følelser. Den slags.

Jeg vælger en anden udlægning. Nemlig den, at historien går over optugtelsen. Her får bogen selv og bernertheden i den genre, den tilhører, et skud. Ligesom i børneversionen af: »*Se den lille kattekilling/ Nej, hvor er den sød/ Den har fået et los i røven/ Og nu er den død*«.

Her bryder en skjult historie frem i lyset. Fiktionen viser i et glimt sine mulig-

heder for at bryde ud til virkelighed tværs gennem alle de pæne filtre.

Det er også først her i den sidste sætning, at der ytrer sig en sproglig kraft og præcision. Ellers er bogen kørt i en refererende uanskueligt og abstrakt forklarende form. En flad sprogbrug, der marerider bøger af den type.

Der er en historie i bogen, blot skade, at teksten render fra den, så såre den bryder frem.

For at dødstematikken kan blive virksom, må den have et rum, et sprog, en historie at blive virksom i. Stoffet er der ikke noget i vejen med. Hverken død eller kæledyr.

Børn er både mere robuste og mere følsomme og har mere sans for historier og sprog, end hvad de fleste problembøger lægger op til. Selv i katte, børn og katte, dyrlæger og begravelser gemmer der sig sære historier. Godt nok at denne i det mindste lige lukker døren op til allersidst og lader os kikke bag den sentimentalt fornuftige overflade. Jeg vil anbefale at læse den bog fremfor så mange andre dødsbøger; for slutningens skyld. Der bliver et par historier at udveksle; bedre at fortælle hinanden dem end forklare sig ud af det.

Ida Gantriis' tegninger er af blandet kvalitet, vekslende mellem det banalt nuttede og genkommende gennemslag af en underliggende farlighed, ofte næsten vital dæmoni i portrætterne. De er tæt på børns »tvetydige« følelsesudtryk. Pigen kan på én gang være dødnysgerrig og sorgslagen, uden at det ene gør det andet utroværdigt. De steder er der mere spændstof i illustrationerne end i teksten. Her er glimt af historier, der gør én nysgerrig inden de lukkes nede igen for sagens skyld.

Med bogen Farvel, Rune bevæger vi os fra det små til det store. Fra kæledyr til barnedød. Svarende hertil er bogen en flot udstyret billedbog i forhold til Kattemordet's mere husmandsagtige fremtræden. Her er ikke sparet på noget.

Bogen handler om et af de sorteste huller i forældres bevidsthed – og i børns: Børn der dør.

Den går lige på. Sara og Rune leger. Rune drukner. Resten af historien handler om redningsforsøg, begravelse og pigens sorg sidenhen.

Bogen er tung og norsk af stof og god vilje til at gå ind i dødens realitet. Desværre får historien ikke rigtig nogen tyngde, hvad der har at gøre med, at den tager sit tema for højtideligt, og at den snævert og ligeløbende forholder sig til det som *problem*.

Teksten især er problematisk. Der kommer ikke rigtig nogen historie ud af det med sproglig og fiktiv styrke. Den er præget af en prisværdig nøgtern og lavmælt udtryksform, men den er ubehjælpelig og kommer ikke ud over det refererende. Samtidig er den upræcist forklarende og uden prægnans i situationsfremstilling og replikker. Det er som om den ikke kan slippe et pædagogisk alibi, ligesom følsomheden slår over i sentimentalitet.

Man kunne ønske sig, at den gik mere råt til værks, tog sin egen historie alvorligere, udviklede dens rum og gik ud over bornert pænhed. Som om børn ikke kunne tåle det. De er mere robuste end som så. Og hvem siger, at voksne skal vide bedre end børn, når de ikke gør det. For det gør de ikke om liv og død.

Vi står mindst lige så nøgne, når det kommer til stykket. Dvs. når virkelighedsfiltrene og beskyttelsesforanstaltningerne er pillet fra os. Teksten bliver mere bort-

forklaring end fortælling. Det er skade, for der er sprængkraft i afsættet. Den går lige på, næsten chokagtigt. Men så render den fra sig selv og vasker sit krudt. Den vil noget andet, men den ender som problembog.

Med illustrationerne er det næsten omvendt. De er flotte, store, gennemarbejdede akvareller, der har det rum i sig, tekstens fortælling mangler. Flere af opslagene står billedmæssigt stærkt. Dog har mange af dem en tendens over i »blød« norsk fjeldflimmer, hvor patos slår over i postulat og sorg i sentimentalitet – så selv klippegrunden får våde øjne og svømmer i konturløst føleri. Især hvor der er personer på billedet.

En blandet bog. Grunden i den er stærk nok, men svækkes af tekstens pæne fornuft og manglende mod. Et pædagogisk mådehold har taget den i afsættet.

Det er ikke gjort med, at sådanne bøger åbner et problemområde og evt. legitimerer sig med, at det er et vigtigt emne, og at de lægger op til snak-om eller lignende. Det kan de godt – som tilgift. Men de skal først og sidst have en ordentlig historie i sig. Noget at fortælle. Det er det, vi læser dem for. Det gør dem også bedre til at snakke om eller – bedre endnu – tie om.

Det er ikke nok, at de kommer spadserende med deres pæne hoveder fyldt med forklaringer. Der skal krop til.